

Yttrande från Europeiska ekonomiska och sociala kommittén om "Familjen och den demografiska utvecklingen"

(2007/C 161/19)

Det tyska EU-ordförandeskapet uppmanade i ett brev av den 19 oktober 2006 Europeiska ekonomiska och sociala kommittén att utarbeta ett yttrande om "Familjen och den demografiska utvecklingen"

Kommitténs presidium ansåg att det var lämpligt att utarbeta ett yttrande som också omfattar kommissionens meddelande om "Europas demografiska framtid – en utmaning som öppnar möjligheter" (KOM(2006) 571 slutlig) som kommissionen den 12 oktober 2006 beslutade att, i enlighet med artikel 262 i EG-fördraget, rådfråga Europeiska ekonomiska och sociala kommittén om.

Facksektionen för sysselsättning, sociala frågor och medborgarna, som svarat för kommitténs beredning av ärendet, antog sitt yttrande den 22 februari 2007. Föredragande var Stéphane Buffetaut.

Vid sin 434:e plenarsession den 14–15 mars 2007 (sammanträdet den 14 mars 2007) antog Europeiska ekonomiska och sociala kommittén följande yttrande med 120 röster för, 1 röst emot och 5 nedlagda röster.

1. Förslag och rekommendationer

1.1 Reaktioner på en ny situation

1.1.1 Genom artikel 33 i stadgan om grundläggande rättigheter legitimeras EU:s deltagande i diskussioner om förslag i fråga om familjepolitik, även om det är uppenbart att det konkreta utarbetandet och genomförandet av politiken av effektivitets- och subsidiaritetskäl faller under medlemsstaternas och de regionala och lokala myndigheternas befogenheter, eller till och med är en uppgift för de offentliga tjänsterna och företagen.

1.1.2 I den grönbok som kommissionen offentliggjorde den 16 mars 2005 lyfter man med rätta fram den demografiska situationen i Europa som ett fenomen som medför "allvarigare konsekvenser än någonsin tidigare". I meddelandet av den 10 oktober 2006 understryks att det rör sig om "en av de viktigaste utmaningar som Europeiska unionen står inför idag". Man kan inte nöja sig med att konstatera dessa förhållanden – den fråga som bör ställas är "Vad bör man göra på gemenskapsnivå?", bl.a. på familjepolitikens område och när det gäller möjligheterna att förena arbete och yrkesliv. Man kan också påpeka att även Europarådet efterlyser en övergripande europeisk familjepolitik.

1.1.3 Europeiska ekonomiska och sociala kommittén förordar ett studieprogram, olika informationsåtgärder och förslag samt ett uppföljningsprogram och rent allmänt att de konsekvensanalyser som i dag är obligatoriska för alla lagstiftningsförslag också tar hänsyn till konsekvenserna för familjerna när dessa är direkt berörda. Studierna bör kopplas till Europeiska unionens övriga stora socioekonomiska åtgärdsområden, t.ex. sysselsättning, tillväxt, energiutveckling och konsekvenserna därav.

1.2 Studieprogram

1.2.1 För att på ett adekvat sätt kunna bemöta de demografiska förändringarna bör de politiska beslutsfattarna på euro-

peisk, nationell och lokal nivå genomföra en fördjupad diagnos av den demografiska utvecklingen. Det första europeiska demografiska forumet hölls i oktober 2006. Det var ett utmärkt initiativ som bör föras vidare genom att man regelbundet anordnar sådana forum.

1.2.2 Det är också nödvändigt att göra detaljerade studier av den demografiska utvecklingen (befolkningens geografiska fördelning, naturliga förflyttningar, tillfälliga förflyttningar, sammansättning efter ålder och kön, ökad förväntad livslängd osv.) och dess orsaker (ekonomiska, sociala, kulturella och miljömässiga faktorer, svårigheter att förena familj och yrkesliv, kvinnors och mödrars situation på arbetsmarknaden, flexibilitet i anställningsvillkoren av familjeskäl, risker och krav i yrkeslivet osv.), med beaktande av nationella och regionala skillnader. Det är viktigt att dessa studier genomförs på ett oberoende sätt eftersom resultaten kan innebära ett ifrågasättande av den nationella politiken.

1.2.3 Jämförande studier skulle kunna genomföras på olika skattesystem och sociala system som syftar till att hjälpa kvinnor och män att återuppta sitt yrkesliv efter att ha varit hemma med barnen samt stimulansåtgärder för att få män att ta ökad del av familjeansvaret. Det vore också intressant att studera olika sätt att skattemässigt stimulera utvecklingen av offentliga eller privata tjänster för familjer som är tillgängliga för alla.

1.2.4 Familjer som lever under särskilda förhållanden (ensamma mammor, handikappade barn, gamla föräldrar som är beroende av sina barn, invandrarfamiljer med integrations-svårigheter osv.) bör också behandlas i särskilda studier.

1.2.5 Den åldrande befolkningen⁽¹⁾ bör också studeras särskilt (kategorisering, geografiska skillnader), med beaktande av följderna för livsmönster och familjepolitik. Familjepolitiken

⁽¹⁾ Inom befolkningsvetenskapen definieras befolkningens åldrande som en ökning av andelen äldre i en befolkning där andelen unga i regel minskar. På franska betecknas det ökade antalet äldre som "gérontocroissance". Beroende på vilket land, vilken region och period det rör sig om sammanfaller den åldrande andelen av befolkningen inte nödvändigtvis med "la gérontocroissance", utan kan avvika av olika skäl.

har hittills diskuterats i huvudsak med utgångspunkt i förhållandet föräldrar – små barn och ungdomar. Vi måste nu även börja beakta aspekten barn – äldre föräldrar, bland annat med avseende på arbetstidens förläggning och offentligt stöd.

1.2.6 Det finns också skäl att planera för hur pigga, oberoende äldre vid god hälsa i framtiden skall kunna delta på ett bättre sätt och längre upp i åldrarna i familjelivet och i det ekonomiska och sociala livet, bland annat genom anpassning av arbetsplatsen och större deltagande i det kommunala livet och i relationerna mellan generationerna (till exempel genom att knyta äldre till skolor, förskolor och daghem). Familjen består inte enbart av föräldrar och barn, utan också av far- och morföräldrar som ofta har en viktig hjälpande och stödjande roll (barnvakt, materiellt stöd osv.).

1.2.7 Inom ramen för Europeiska gemenskapens sjunde ramprogram för verksamhet inom området forskning, teknisk utveckling och demonstration (2007–2013) finns det skäl att utveckla den socioekonomiska forskningen, som bör få större resurser för att stärka forskningen på det demografiska området ⁽²⁾.

1.3 Informationsåtgärder

1.3.1 Kommissionen bör upprätta ett europeiskt register över goda metoder på områdena familjepolitik, möjligheter att förena familj och yrkesliv, jämställdhetspolitik och särskilda politiska åtgärder för mödrar och fäder som tar sitt fulla ansvar för familjen. Medlemsstaterna bör få information om goda erfarenheter från hela Europa för att göra det möjligt att skaffa (flera) barn för de par som så önskar (antalet barn per hushåll är 1,5, men denna siffra skulle vara mycket högre om man ser till önskemålen enligt färskta undersökningar).

1.4 Förslag

1.4.1 Konsekvenserna av de demografiska förändringarna kan endast mildras genom att man snarast möjligt genomför en serie samordnade åtgärder som förenar socialpolitiska, ekonomiska, miljömässiga, familje- och jämställdhetspolitiska aspekter, vilket förutsätter ett övergripande perspektiv och en så verkningfull kombination av politiska åtgärder som möjligt. Därför borde EU lägga fram en flerårig handlingsplan med förslag på åtgärder som provats i praktiken i medlemsstaterna på området familjepolitik och möjligheter att förena barn och yrkesliv.

⁽²⁾ Se EESK:s yttrande från den 15 september 2004 om "Mot det 7:e ramprogrammet: Forskningsbehov inom området demografiska förändringar – Livskvalitet för gamla samt tekniska behov", föredragande: Renate Heinsch (EUT C 74, 2.3.2005, s. 44–54).
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/de/oj/2005/c_074/c_07420050323de00440054.pdf

1.4.2 Eftersom politiska åtgärder som rör demografiska frågor endast får effekt på lång sikt, bör EU framhålla att det rör sig om en akut situation och så fort som möjligt utarbeta förslag och för medlemsstaterna föreslå åtgärder för en hållbar familjepolitik.

1.4.3 Den öppna samordningsmetoden bör användas som ett verktyg för jämförelse när det gäller familje- och jämställdhetspolitik, ekonomisk politik och socialpolitik. Den kan göra det möjligt att inom EU ta till vara det bästa av medlemsstaternas kulturella rikedom och nationella politik.

1.4.4 Europeiska rådet, Europaparlamentet och kommissionen bör som en kraftåtgärd med respekt för subsidiariteten verka för att medlemsstaterna skriver under en europeisk "familjepakt" med följande åtaganden:

- Försäkran om att medlemsstaterna verkligen strävar efter att införa en politik som motsvarar de önskemål som finns bland EU:s befolkning när det gäller antalet barn. Denna politik bör omsättas i praktiken genom till exempel direkta ekonomiska bidrag, anpassning av skattebestämmelser samt tillhandahållande av finansierad offentlig eller privat infrastruktur (t.ex. olika former av daghem, inbegripet daghem för ett eller flera företag), heldagsskolor och finansierade tjänster. Viktigt i detta sammanhang är inte de olika inrättningarnas kvantitet, utan deras kvalitet.
- Planer på att fastställa en minimigräns för den budget som avsätts för familjer och barn – i själva verket rör det sig om en framtidsinvestering – i syfte att undvika att dessa anslag i framtiden går förlorade på grund av åldrandets ökande kollektiva kostnader (som förmodligen kommer att prioriteras av en väljarkår som till stor del består av just äldre).
- Garantier om att främja ett klimat som gynnar familjer, mödrar, fäder och barn, genom att förverkliga den gamla men sällan förverkligade idén om att göra det lättare att förena familjeliv och yrkesliv, och samtidigt garantera jämställdhet mellan kvinnor och män och ta verklig hänsyn till de förändrade levnads- och arbetsvillkoren (tidsbrist, stora avstånd, dyra bostäder i stadskärnorna, brist på barnomsorg osv.).
- Åtaganden om bestående och långsiktiga åtgärder som vidtas för att gynna barnen och familjerna eftersom långsiktighet är nyckeln till framgång för denna typ av politik. Sådana åtaganden bör visa sig genom att man håller fast vid de anslag som avsatts för ungdomspolitiken, trots att kostnaderna för hälsovård och pensioner sannolikt kommer att öka till följd av befolkningens åldrande. Det är av central betydelse att man ser till att de nya generationerna kan utvecklas under bästa möjliga förhållanden. Detta innebär att man måste bevara och förbättra barnens hälsa och säkerhet, se till

att alla får utbildning av hög kvalitet, föreslå system för hjälp och stöd till föräldrar anpassade till deras behov och svårigheter. Särskild uppmärksamhet bör ägnas familjer och barn som lever under mycket fattiga förhållanden, som är i behov av särskilt stöd och som har invandrarbakgrund. Även om vi kan konstatera att den europeiska befolkningens åldrande är ett obestridligt faktum och att en generationsförnyelse är absolut nödvändig för kontinentens överlevnad, vill EESK påpeka att elimineringen av massarbetslösheten, varaktiga jobb för åldersgruppen 25–35 år och en reell trygghet i arbetslivet i allmänhet bör göra det lättare att finansiera pensionstiden, oavsett om den är aktiv eller inte.

1.4.5 Människan är inte bara producent och konsument. Hon har också en social och känslomässig dimension som bidrar till hennes värdighet. All humanistisk politik bör således inte enbart räkna med detta, utan också bevara denna viktiga dimension av det mänskliga livet. Familjepolitiken går hand i hand med personlig utveckling och ett harmoniskt samhälle. Genom att anta en europeisk "familjepakt" skulle EU visa trohet mot åtagandena i sin stadga om grundläggande rättigheter.

2. Inledning

2.1 Efter sin grönbok om "Befolkningsförändringar och nya solidariska band mellan generationerna" (3) offentliggjorde kommissionen nyligen ett nytt meddelande om "Europas demografiska framtid – en utmaning som öppnar möjligheter", vilket visar att kommissionen fäster stor vikt vid denna för Europeiska unionens framtid avgörande fråga.

2.2 Man måste tillstå att medlemsstaterna fram till Nice-fördraget inte lade särskilt stor vikt vid denna fråga, trots att demografer sedan ett tjugotal år tillbaka hade försökt att fästa politikernas uppmärksamhet vid den förestående "demografiska vintern" och på de problem som denna skulle komma att innebära. Man kan inte annat än beklaga att reaktionen, trots en rad upprepade varningssignaler, kom så sent och att vi nu står inför en veritabel demografisk kris.

2.3 Sedan ett tiotal år tillbaka har kommissionen oupphörligen understrukit betydelsen av detta fenomen som skulle kunna ogiltigförklara alla de mål som satts upp inom ramen för Lissabonstrategin. I detta sammanhang har kommissionen visat prov på en lovvärd framsynthet.

2.4 Utan att vara överdrivet pessimistisk kan man påstå att den demografiska situationen i EU utgör ett allvarligt hot för unionens framtida ekonomiska utveckling och sociala balans, även om ett högt födelsetal inte är den enda förutsättningen för medlemsstaternas välbefinnande, utan måste åtföljas av en utveckling inom de olika generationerna på områdena kunskap, utbildning och skaparkraft.

2.5 Bristen på kvalificerad arbetskraft kan begränsa möjligheten till produktivitetstillväxt om man inte i tillräcklig grad beaktar kvaliteten på arbetet och moderniseringen av arbetsmetoderna. Framtidens arbeten och det yrkeskunnande som de kräver kommer att skilja sig från dagens, vilket understryker vikten av livslångt lärande. Tyvärr finns det nästan 17 miljoner arbetslösa i Europeiska unionen. Man bör också nämna att det finns ett stort antal personer som varit tvungna att ta ett deltidsarbete på grund av att det råder brist på heltidsanställningar. En av EU:s största utmaningar är att göra det möjligt för dessa människor att finna en stabil sysselsättning, vilket till viss del skulle kunna minska de negativa ekonomiska följderna av Europas minskande arbetsföra befolkning.

2.6 Den demografiska förändringen kommer att äga rum efter den period som man inom befolkningsvetenskapen kallar den "demografiska övergången". Under denna period har dödligheten minskat avsevärt, särskilt barnadödligheten och barnsängsdödligheten. Detta fenomen åtföljs av sjunkande födelsetal i förening med minskad mortalitet och en betydligt ökad förväntad livslängd hos nyfödda.

2.7 Den "demografiska övergången" och den ökade förväntade livslängden för äldre människor (sedan 1970-talet i Europa) utgör mycket positiva utvecklingar. Man bör emellertid säkerställa att de äldre generationerna ersätts och att balansen mellan födelse- och dödstaten inte rubbas på lång sikt. Detta är inte fallet i Europa. I flera av medlemsstaterna är emellertid dödstalet högre än födelsetalet.

2.8 Att uppnå en högre ålder under bästa möjliga förutsättningar är något mycket värdefullt som även i fortsättningen kommer att utgöra ett prioriterat mål. Denna utveckling kommer att leda till att samhällets hälso- och sjukvårdsutgifter ökar, men kommer också att kräva att nya tjänster och produkter utvecklas för äldre människor. Det kommer också att bli nödvändigt att förbättra den arbetsföra befolkningens produktivitet och att förlänga "seniorernas" aktiva förvärvstid. Vissa av de sistnämnda utestängs nämligen från yrkeslivet mot sin vilja.

2.9 Invandringen kompenserar, och kommer med all sannolikhet även i fortsättningen att kompensera, det demografiska underskottet i vissa europeiska länder, förutsatt att den åtföljs av olika integrationsprogram för invandrare (språkundervisning, yrkesutbildning etc.) (4). Det handlar i detta sammanhang emellertid inte bara om ett ökat behov av arbetskraft i Europa, utan också om ett mänskligt och samhälleligt problem. Dessutom får det inte bli fråga om att beröva utvecklingsländerna deras mänskliga potential och framför allt inte deras högst utbildade och kvalificerade medborgare. Europeiska unionen måste inom sina egna gränser finna de medel som krävs för att lösa de demografiska problem som den står inför.

(3) KOM(2005) 94 slutlig.

(4) Se EESK:s yttrande av den 13 september 2006 om "Invandringen i EU och integrationspolitiken: Samarbeta mellan de lokala och regionala myndigheterna och det civila samhällets organisationer", föredragande: Pariza Castaños (EUT C 318, 23.12.2006).

3. Kommissionens meddelande från oktober 2006

3.1 Kommissionen påminner inledningsvis om en aspekt som alltför ofta har nonchalerats i de rådande debatterna: en aspekt av befolkningens åldrande som man inom befolkningsvetenskapen kallar åldrande "uppifrån" och som är en god nyhet eftersom den är ett tecken på att den förväntade medellivslängden blir allt längre, och därmed också på att betydande framsteg har gjorts på de medicinska, sociala och ekonomiska planen.

3.2 Man kan konstatera att denna ökade förväntade livslängd åtföljs av starkt sjunkande födelsetal i Europa. Följden blir att den europeiska demografiska situationen präglas av följande fyra element:

- Ökad förväntad medellivslängd.
- Lågt genomsnittligt antal barn per kvinna (1,5 barn för EU-27).
- Sjunkande födelsetal under de senaste decennierna.
- Högt invandringstal.

3.3 Europeiska unionens befolkning kan följaktligen komma att minska något, men framför allt att bli mycket äldre efter hand som efterkrigstidens stora barnkullar åldras.

3.4 Kommissionens prognoser sträcker sig fram till år 2050 och bygger per definition på statistiska uppskattningar. Kommissionen anser att dessa prognoser framför allt skall användas som ett medel att öka medvetenheten och stimulera till en debatt om dessa frågor.

3.5 I enlighet med kommissionens prognoser kan det i Europeiska unionen 2050 komma att finnas två personer i arbetsför ålder för varje medborgare som är 65 år eller äldre. I dag motsvaras dessa siffror av fyra personer i arbetsför ålder för varje medborgare som är 65 år eller äldre.

3.6 Med utgångspunkt i dessa prognoser konstaterar kommissionen att befolkningens åldrande skulle kunna få allvarliga konsekvenser för arbetsmarknaden, produktiviteten och den ekonomiska tillväxten liksom för den sociala tryggheten och de offentliga finanserna.

3.7 På kortare sikt kan förvärvsfrekvensen bland kvinnor och arbetstagare i åldern mellan 55 och 64 år komma att öka (fram till omkring 2017), dock bara för en kort tid, ty därefter kommer den demografiska förändringen med största sannolikhet att med hela sin tyngd belasta den ekonomiska tillväxten.

3.8 Med befolkningens åldrande skulle den årliga genomsnittliga BNP-tillväxten i EU på så sätt kunna minska från 2,4 % under perioden 2004–2010 till bara 1,2 % mellan 2030 och 2050, vilket skulle innebära slutet för Lissabonstrategins ambitioner och mål.

3.9 Åldrandet kan samtidigt, om inga åtgärder vidtas, leda till att de offentliga utgifterna ökar avsevärt (pensioner, hälso- och

sjukvård och äldreomsorg) vilket, genom att öka ett eventuellt budgetunderskott, i sin tur skulle leda till en ohållbar skuldspiral.

3.10 sätt Europeiska unionen kan stödja medlemsstaterna med en långsiktig strategi. En sådan strategi kan dock bara genomföras framgångsrikt, såväl i lagstiftning som i praktiken, om medlemsstaterna har den politiska vilja och det kunnande som krävs.

3.11 De förslag som kommissionen lägger fram för ytterligare diskussion och åtgärder är relevanta men ganska vaga och allmänna, eftersom dessa frågor egentligen faller inom ramen för medlemsstaternas eller till och med de lokala och regionala myndigheternas befogenheter.

3.12 Kommissionen lägger fram förslag på det familjepolitiska området för att främja den demografiska förnyelsen, i synnerhet genom att förbättra möjligheterna att förena arbets-, privat- och familjeliv (utveckla system för barnomsorg och föräldraledighet, förbättra flexibiliteten i arbetsorganisationen, organisera ett årligt demografiskt forum etc.).

3.13 Kommissionen ger också förslag på åtgärder för att öka förvärvsfrekvensen bland arbetsföra personer över 55 år och för att öka produktiviteten i Europa, men också på bestämmelser för att bättre kunna organisera den lagliga invandringen och integrationen av legala invandrare.

3.14 Kommissionen anser att man också bör stödja framväxten av ett tillräckligt mångsidigt spektrum av finansiella instrument för att säkra pensionssystemen. Det privata sparandet bör också främjas för att ge människor större frihet att påverka sin inkomstnivå som pensionärer. Detta kräver effektivt fungerande och insynsvänliga finansmarknader samt en högkvalitativ övervakning av framför allt pensionsfonder.

3.15 Åldrandet i Europa kommer att leda till att mentaliteten förändras, liksom de sociala trygghetssystemen och familjepolitiken. I praktiken handlar det om att omvandla en svår utmaning till möjligheter.

3.16 Eftersom Europeiska unionen inte har några egna befogenheter på detta område har den inte kunnat göra annat än att lägga fram förslag om allmänna principer. Det är för övrigt svårt att föreställa sig hur Europeiska unionens skulle kunna ha operativa befogenheter på detta område eftersom de olika lösningar som man måste finna måste vara anpassade efter varje enskild medlemsstats situation och de berörda befolkningarnas sociala och kulturella traditioner. Dessutom kan vissa åtgärder, till exempel åtgärder för att utveckla system för barnomsorg, i praktiken inte vidtas annat än på lokal nivå, dvs. så nära familjerna som möjligt. Man kan emellertid inte bortse från att det är nödvändigt med en europeisk mobilisering för att möta den demografiska utmaningen och att detta är en brådskande angelägenhet.

3.17 Det tyska EU-ordförandeskapet, som har visat sitt intresse för kommissionens meddelande, har uttryckt en önskan om att den familjepolitiska aspekten skall fördjupas och har bitt Europeiska ekonomiska och sociala kommittén att undersöka i vilken grad en hållbar familjepolitik skulle kunna bidra till den ekonomiska och sociala utvecklingen i Europa.

4. Familjen – en mänsklig realitet som har anpassat sig till den ekonomiska och sociala utvecklingen

4.1 De betydande politiska, ekonomiska och sociala förändringar som har ägt rum i Europa under de senaste två århundradena har också berört familjen, livsstilen och värderingarna. Den industriella revolutionen och urbaniseringen har påverkat den familjemässiga ramen. Storfamiljen har inskränkt sig till nya former av familjeliv, banden mellan generationerna ser annorlunda ut, mentaliteten har utvecklats och den ekonomiska solidariteten har förändrats eller suddats ut, samtidigt som kvinnornas ekonomiska oberoende har ökat med påföljd att levnadsstandarderna för familjer med dubbla arbetsinkomster har höjts.

4.2 Familjens livsstil har förändrats och diversifierats. Färre giftermål äger rum och människor gifter sig allt senare i livet. Antalet barn som föds utom äktenskapet har ökat, liksom antalet adoptioner, särskilt av icke-europeiska barn. Antalet skilsmässor har också ökat, liksom antalet nybildade familjer med barn från tidigare äktenskap. Även antalet ensamstående föräldrar, framför allt kvinnor, ökar och dessa familjer med en ensamstående förälder ställs ofta inför materiella svårigheter. Situationen för familjer med funktionshindrade barn är särskilt svår och kräver följaktligen speciell uppmärksamhet från myndigheternas sida. Nya familjenätverk har utvecklats för att skapa ömsesidig hjälp som grundar sig på solidaritet och vänskapsband (t.ex. familjedaghem). Antalet personer per hushåll har minskat, och i allt större utsträckning lever ensamstående eller par utan barn. Frågan om äldre par och deras roll i samhället och det stöd som dessa inom en snar framtid kommer att behöva gör sig alltmer påmind. Invandringen har gjort att nya familjekulturer också har utvecklats i Europa, vilket gör familjesituationerna än mer komplexa.

4.3 I ett samhälle som tidigare till största delen utgjordes av landsbygd hölls familjen ihop av tre olika element: känslomässiga, ekonomiska och geografiska. Den ekonomiska aktiviteten – på gården, i verkstaden eller i affären – ägde för det mesta rum på den ort där familjen fanns. Föreningen av dessa tre element suddades ut eller försvann helt med industrialiseringen och urbaniseringen. I dag är i de flesta fall familjens bostad inte densamma som arbetsplatsen, och familjemedlemmarna arbetar oftast varken inom samma företag eller inom samma verksamhetssektor. Föräldrar är mindre närvarande i hemmet, släktingar bor ofta långt bort och familjesolidariteten är inte längre lika stark. Följaktligen lämnas somliga barn oftare ensamma. Samtidigt bor de flesta ungdomar hemma längre i dag än tidigare, framför allt på grund av längre studier och svårigheter för unga att ta sig in på arbetsmarknaden. Att unga människor i 30-årsåldern fortfarande bor hemma hos sina föräldrar och är ekono-

miskt beroende av dem är vanligt förekommande i vissa medlemsstater. Man kan också konstatera att hälsovård, socialomsorg och utbildningsinstitutioner i dag når fler barn än tidigare.

4.4 Även om starka känslomässiga band fortfarande är, och alltid har varit, familjens grundsten och en grundläggande mänsklig strävan, är det tydligt att den ekonomiska och geografiska kopplingen i dag snarare är undantag än regel (jordbruk, traditionell handel, hantverk).

4.5 Det liv vi lever i dag är mer komplicerat och utan tvekan mer individualistiskt än tidigare. Individuell "konkurrenskraft" har blivit ett dominerande mål, alltför ofta på bekostnad av solidariska värderingar.

4.6 Trots de ekonomiska förändringarna, urbaniseringen och fokuseringen på individen i stället för samhället har familjen överlevt och anpassat sig, även om den har blivit bräckligare. Familjen utgör svaret på en naturlig och grundläggande mänsklig strävan efter ömhet, kärlek, ömsesidig hjälp och solidaritet. Befolkningsundersökningar, särskilt undersökningar om unga människor, visar att denna strävan håller i sig.

4.7 Följaktligen är det mycket tydligt att en av våra största utmaningar i dag är att göra det möjligt att förena yrkes-, privat- och familjeliv för såväl kvinnor som män, samt att hantera de växande utmaningar som föräldransvaret innebär.

4.8 Frågor som rör tillsyn och utbildning av barn, vård av och hjälp till äldre föräldrar, till och med mycket gamla och beroende, flexibilitet i arbetets organisation, föräldraledighet och ledighet för att sköta en sjuk familjemedlem, stöd till föräldrar som återupptar sin anställning efter att ha avbrutit sin karriär för att vara hemma med sina barn, stöd eller utbildningsbidrag till barn, som ju är vår framtid, bekämpning av fattigdom och arbetslöshet, stöd till familjer som är drabbade av sjukdom och alkoholism eller andra beroendeframkallande medel (droger, tobak m.m.), bekämpning av våld i hemmet, stöd till familjer med funktionshindrade personer etc. är avgörande för all familjepolitik i dag, på grund av de ekonomiska och sociala förändringar som har ägt rum i de europeiska samhällena.

4.9 Man bör lägga fram konkreta och effektiva förslag på åtgärder i syfte att undvika att en alltför stor börda läggs på ungdomar som är gamla nog att bli föräldrar. Man kan inte begära att kvinnor skall sätta barn till världen, fullfölja sin karriär och öka sin förvärvsfrekvens, utan att erbjuda dem det stöd som är nödvändigt för att göra det lättare att förena moderskap och familjeliv med yrkesverksamhet. Det vore också lämpligt att utveckla kraftfulla och effektiva åtgärder för att i högre grad involvera fäderna i familjelivet, utveckla det faderliga ansvaret och göra fäder lika delaktiga i ansvaret för omsorgen om barnen inom familjens ramar. Detta innebär också att man måste utveckla arbetsrättsliga bestämmelser som gör det möjligt för småbarnsföräldrar, inbegripet småbarnsfäder, att vara föräldralediga och ta hand om sina barn i de medlemsstater som ännu inte har sådana bestämmelser.

5. Familjen – en realitet vars mänskliga, ekonomiska och sociala aspekter Europeiska unionen redan har erkänt och sanktionerat

5.1 Europeiska unionen har formellt redan visat sitt intresse för familjefrågor. Artikel 33.1 i EU:s stadga om grundläggande rättigheter föreskriver följande: "Skyddet av familjen på det rättsliga, ekonomiska och sociala planet skall säkerställas". Detta innebär att familjen, ekonomin och den sociala organisationen inte står utan förbindelse med varandra eller är totalt oberoende av varandra. Tvärtom samverkar dessa sinsemellan och det är medlemsstaternas ansvar att säkerställa familjens juridiska, ekonomiska och sociala skydd.

5.2 Stadgan om grundläggande rättigheter är kopplad till en äldre text, som har undertecknats av samtliga medlemsstater, nämligen FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948 som i artikel 16.3 föreskriver att familjen är samhällets naturliga och grundläggande element och har rätt till skydd från samhället och staten.

5.3 EU:s stadga är mer explicit när det gäller den koppling som föreligger mellan familjen och ekonomin. I artikel 33.2 fastställs unionens mål att förena familje- och yrkesliv.

5.4 Således understryker Europeiska unionen, i en text som fastställer dess grundläggande värderingar, inte bara att unionen betraktar familjelivet och yrkeslivet som särskilt viktiga utan också att familjeliv och yrkesliv inte får, eller bör, strida mot varandra.

5.5 Slutligen bör man påpeka att artikel 33 i stadgan om de grundläggande rättigheterna fastslår att Europeiska unionen har en roll att spela inom familjepolitiken, åtminstone när det gäller att stimulera, varsko, informera och till och med sporra medlemsstaterna till att genomföra en samordning i enlighet med subsidiaritetsprincipen.

6. Familjen – källan till ekonomiskt välstånd, social solidaritet och känslomässig balans

6.1 Vi vet alla att högkonjunktursperioden under de "gyllene" årtiondena efter andra världskriget också var en period med kraftig demografisk tillväxt, och detta var ingen slump. En demografisk dynamik, som vi måste ersätta den "demografiska vintern" med här i Europa, måste åtföljas av möjligheten för alla generationer att utveckla sina kunskaper, sin skaparkraft och sitt självförverkligande, samtidigt som man värnar om miljön och det ekologiska hälsotillståndet i världen.

6.2 En familj utgör en fundamental ekonomisk enhet, och kopplingen mellan familjen och ett lands ekonomi är naturlig. Familjen, som enhet, har behov som under flera olika aspekter är av ekonomisk betydelse: mat, bostad, utrustning, kultur,

nöjen, luft- och vattenkvalitet etc. Familjen är i vissa medlemsstater också föremål för överföring av inkomster och sociala tjänster. Den utgör helt klart en ekonomisk drivkraft när familjemedlemmarna har en riklig och varaktig köpkraft.

6.3 Genom att erkänna att familjen är en ekonomisk enhet inskränker man den inte till den ekonomiska funktionen eller betraktar den ur enbart en kvantitativ synvinkel. Familjen och ekonomin arbetar i slutändan sida vid sida för det gemensamma bästa och för individens och den känslomässiga balansens bästa (5).

6.4 Dessutom står familjen för faktorer som främjar den ekonomiska utvecklingen och den sociala balansen, åtminstone på följande fyra områden:

— Familjen utgör en central punkt för känslomässig, ekonomisk och social solidaritet, vilket gör det möjligt för många att bättre tackla det ekonomiska livets förändringar. Om personer som drabbats av arbetslöshet kan få stöd inom familjen, psykologiskt och/eller ekonomiskt, lyckas de lättare ta de steg som krävs för att finna en ny anställning, välja en utbildning och eventuellt starta ett eget företag, även om arbetslösheten är en tung och svår situation för hela familjen.

— Familjen utgör en direkt ekonomisk motor eftersom den är källan till det som ekonomerna kallar det "mänskliga kapitalet". Följaktligen bör man ge föräldrar allt det stöd som de behöver för sin pedagogiska roll. Man kan tydligt känna vad den "demografiska vintern" i Europa kommer att kosta när man ser på de svårigheter som väntar oss vare sig det gäller finansiering av pensioner, avfolkning i landsbygdsområden och den därav följande nedläggningen av ekonomiska aktiviteter och svårigheterna att tillhandahålla offentliga tjänster, eller den minskade studenttillströmningen till vissa utbildningsprogram för framtiden. Investeringar i mänskligt kapital leder till ökad produktivitet och ekonomisk tillväxt och förebygger den ovannämnda utvecklingen på ett hållbart sätt.

— Man måste också understryka familjens bidrag till det "mänskliga kapitalet" genom den uppfostran som föräldrarna ger sina barn, de värderingar som de överför på barnen och det stöd och den stimulans som de ger barnen. Vissa kvaliteter som är oumbärliga i yrkeslivet, och även i det sociala livet, förvärfvas först och främst inom familjen, till exempel respekt för andra, initiativtagande, laganda, tolerans, social kompetens, självständighet och ansvarskänsla.

— Man kan slutligen påstå att familjen har en långsiktig stimulerande effekt på ekonomin medan föräldrarna använder sina ekonomiska resurser för att tillgodose familjens behov. Föräldrarnas ansvar att uppfostra och förbereda sina barn inför framtiden bidrar till sparandet och investeringarna för framtiden i form av pengar, fastigheter, utbildning och kunskap. För att barnen skall få leva i en dräglig miljö kommer föräldrarna också att engagera sig för att minska

(5) Se EESK:s förberedande yttrande om "De ekonomiska och budgetmässiga konsekvenserna av en åldrande befolkning" som antogs den 14.3.2007, föredragande: Susanna Florio.

föreningar av alla slag. De flesta barn får i dag av sina föräldrar och samhället betydligt mer kapital i form av omsorg, utbildning, hälsovård, sociala tjänster och bostadsinvesteringar (och många också i form av arv) än vad deras föräldrar eller mor- och farföräldrar fick på sin tid. Det är mot bakgrund av detta som ekonomen och demografen Alfred Sauvy menar att "barnet är ett aktivt element i samhället". Med avseende på detta kan man säga att familjen tillför en historisk dimension till en persons liv, såväl på det ekonomiska som på det sociala och känslomässiga planet.

6.5 Redan under renässansen skrev Jean Bodin att "människan är den enda rikedom". Alla medlemsstater i Europeiska unionen erkänner familjens positiva bidrag på de mänskliga, ekonomiska och sociala planerna, liksom på det känslomässiga planet. Därför för de också alla, på ett eller annat sätt, en familjepolitik. De vet att deras nationers framtid hänger på barnen.

7. EU:s alla medlemsstater har en familjepolitik, men den skiljer sig åt mellan de olika länderna

7.1 I EU:s alla medlemsstater förs familjepolitik och annan politik som syftar till att skapa jämställdhet och göra det möjligt att förena familjeliv, ett socialt liv och arbete. Dessa tre aspekter är knutna till varandra och utgör en sammanhängande helhet, även om man i skilda länder lägger tyngdpunkten olika på de tre aspekterna. Under alla omständigheter om de må vara direkta eller indirekta, starka eller svaga, finns de i alla medlemsstater.

7.2 Motiven för detta varierar. Ibland är de av moralisk och mänsklig art, ibland ekonomiska eller politiska, men barnens psykologiska, fysiska och utbildningsmässiga välfärd utgör alltid ett av de grundläggande inslagen i familjepolitiken. Ett annat är viljan att ge föräldrarna möjlighet att utvecklas såväl inom familje- och arbetsliv som i det sociala livet.

7.3 Kravet på jämställdhet mellan kvinnor och män i yrkeslivet, men också när det gäller familjearbetet, ligger till grund för vissa typer av familjepolitik, särskilt i de skandinaviska länderna. I en situation då arbetsplatsen ligger långt från hemmet och då företagen inte alltid accepterar eller förstår att avbrott i karriären kan krävas till följd av barns födelse och uppfostran, är åtgärder för att förena arbetsliv och familjeliv en av nycklarna till en familjepolitik som gör det möjligt att ta emot barnen i samhället.

7.4 Viljan att garantera lika möjligheter för barn i samhället kan också utgöra ett underlag för familjepolitiken. Målet är också ofta att ge kompensation för ekonomiska svårigheter och för de bördor som familjeansvaret innebär. Detta inbegriper olika åtgärder för att övervinna de svårigheter som fäder och

framför allt mödrar har på arbetsmarknaden, eftersom de oftast tar ansvaret för uppfostran, särskilt under småbarnstiden.

7.5 I andra fall behandlas frågan mer ur social än familjerelaterad synvinkel. Målet är då en resursumfördelning som syftar till att bekämpa fattigdom, dock utan att alltid knyta denna politik till tanken att ge kompensation för specifikt familjerelaterade bördor.

7.6 Slutligen finns det en mer nativitetsfrämjande politik som uttryckligen syftar till att öka födelsetalen i ett Europa där det föds för få barn.

7.7 Alla studier i Europa om relationen mellan födelsetal och hög kvinnlig sysselsättningsgrad visar att ett ökat totalt födelsetal helt klart blir följden om det finns möjlighet att förena familjelivets plikter med arbetslivet. Med hjälp av åtgärder för att uppmuntra och göra det möjligt för småbarnsfäder att i högre grad dela ansvaret för familjearbetet med mödrarna skulle bättre resultat kunna uppnås när det gäller ökade födelsetal. Detta är ett viktigt inslag som bör framhållas för de yngre generationerna.

7.8 Den ökade förväntade livslängden, förlängningen av ungdomarnas utbildningstid och de olika faserna i det livslånga lärandet har redan lett till och leder alltjämt till förändringar när det gäller sättet att förena arbete och familjeliv. Det vore lämpligt att fundera på hur större flexibilitet skulle kunna införas både i utbildningsväsendet och i arbetslivet, så att det för dem som så önskar blir lättare att bilda familj utan att tvingas avstå från att utvecklas i arbetslivet.

8. Åtgärder till stöd för familjen och främjande av lika möjligheter för kvinnor och män i yrkeslivet

8.1 De politiska åtgärder som vidtagits till stöd för familjen består främst av direkt ekonomiskt stöd och olika, antingen subventionerade eller kostnadsfria, barnomsorgstjänster (daghem, fritidshem, nätverk av dagbarnvårdare, osv.). Man bör se till att dessa åtgärder gör det lättare att förena yrkesliv och familjeliv. Det är också viktigt att barnomsorgen är öppen för alla till rimligt pris.

8.2 Vissa politiska insatser fokuserar på infrastruktur för barnomsorg, attraktiv föräldraledighet i utbildningssyfte och en aktiv politik som syftar till att förena förvärvsarbete med föräldraskap och att underlätta ett återinträde på arbetsmarknaden efter föräldraledigheten.

8.3 Andra åtgärder inriktar sig på skattelättnader för familjer med endast en inkomst och bidrag till den förälder som stannar hemma under barnets första år.

8.4 I vissa länder kombineras ekonomiskt stöd för att kompensera kostnaderna för barnens fostran och utbildning med åtgärder för att göra det möjligt att förena yrkesarbete och familjeansvar, framför allt genom föräldraledighet, barnomsorgstjänster och kostnadsfri förskola. En sådan kombination av ekonomiskt stöd och familjetjänster förefaller vara effektiv.

8.5 Jämställdhet mellan män och kvinnor när det gäller familjeansvar och möjligheterna att förena familjeliv och yrkesliv är givetvis en mycket viktig fråga om man skall lyckas stärka de europeiska familjerna. Detta går hand i hand med nödvändigheten att undanröja de strukturella inkomstskillnader som finns mellan män och kvinnor och som i första hand beror på att det alltför ofta endast är kvinnorna som tar hand om och uppfostrar barnen.

8.6 För att lyckas uppnå jämställdhet och jämvikt mellan kvinnor och män – med beaktande av de enskildas mål, preferenser och talanger – när det gäller möjligheten att kunna försörja sig själv, dela på ansvaret för barn, familj och hemarbete och delta i politiskt och annat samhällsligt arbete, är av stor betydelse för demografien och födelsetalen. Med all rätt vill de flesta kvinnor, liksom männen, ha arbete, barn och möjlighet att delta i samhällsbygget.

8.7 Överallt i Europa kan man konstatera att människor väljer att skaffa barn allt senare i livet, vilket får konsekvenser för födelsetalen, även om den moderna medicinska vetenskapen och forskningen på området folkhälsa gör det möjligt att bekämpa fertilitetsproblem vid en högre ålder i dag. Orsakerna till att kvinnor får barn allt senare i livet i dag är framför allt att studietiden har blivit längre och att par vill vänta med att överväga ett föräldraskap tills båda har en tillräckligt stabil och avlönad anställning. Mot bakgrund av detta kan arbetslösheten bland unga och vissa anställningars osäkerhet, särskilt för kvinnor, inte få annat än negativa konsekvenser för barnafödandet och för familjelivet. Rent generellt kan man säga att det sätt på vilket det europeiska ekonomiska och sociala livet är organiserat, där de unga allt senare i livet får en fast anställning, där man allt tidigare slår ut aktiva från arbetsmarknaden och där de unga lever enligt nya livsmönster inte uppmuntrar familjemässiga ansvarstaganden och barnafödande.

8.8 För att förbättra dessa situationer och för att uppnå jämställdhet mellan kvinnor och män krävs både familjepolitiska och jämställdhetspolitiska åtgärder. Det handlar till exempel om åtgärder för att tillhandahålla en kvalitativ barnomsorg, inbegripet företagsdaghem, och rättsliga, skattemässiga och sociala åtgärder för att göra det möjligt för både kvinnor och män att förena barn och arbete med ett socialt liv. Det vore önskvärt att kunna undersöka i vilken grad mor- och farföräldrar som fortfarande är yrkesverksamma och som vill fortsätta att arbeta skulle kunna få möjlighet till flexitid för att kunna tillbringa tid med sina barnbarn. Om vi inte lyckas med detta finns det en stor risk för att kvinnorna fortsätter att välja bort barn och familj och i stället uteslutande koncentrerar sig på att göra karriär.

8.9 Man bör också se till att den politik som förs gör det lättare att frivilligt återuppta en avlönad anställning efter ett

uppehåll i karriären på grund av barns födelse eller uppfostran. Med avseende på detta bör man överväga att utveckla fortbildningskurser som kan ges till föräldraledig personal under dess föräldraledighet, samt flexibla arbetstider för att föräldrar bättre skall kunna ta hand om sina små barn. Möjligheterna till deltidsarbete måste också utvecklas i detta sammanhang, men det får inte minska möjligheten för arbetstagaren i fråga att börja arbeta heltid igen när han eller hon inte längre har ett behov av att vara deltidsledig. När en förälder återvänder till yrkeslivet efter att ha varit föräldraledig måste man se till att en anställning inte ges som den som har gjort ett uppehåll i sin karriär för att ta hand om sina barn är överkvalificerad för. Att nyligen ha dragit fördel av föräldraledighet får inte vara till den anställdes nackdel vid personalnedskärningar till följd av ekonomiska svårigheter.

8.10 Det är viktigt att både det offentliga och företaget, som uppfattar sig själva som "medborgarvänliga", genomför och främjar social politik, praxis och innovation som underlättar yrkeslivet för par som väntar eller fostrar barn. I detta sammanhang handlar det inte bara om ord och lagstiftning, utan också om en allmän och psykologisk attityd att inte betrakta barn som ett hinder och, följaktligen, mödrar och fäder som ett mindre produktivt och "konkurrenskraftigt" inslag i samhället. De initiativ som gradvis utvecklas för att inrätta daghem inom företag eller kollektiva daghem för flera företag inom samma område bör uppmuntras. Dessa tillhandahåller nämligen en mycket betydelsefull tjänst för föräldrar med yrkesmässiga förpliktelser, genom att minska deras behov av att förflytta sig mellan hem, daghem och arbete och genom att göra det lättare för dem att planera sin tid.

8.11 Det är också viktigt att det offentliga och företagen inte underskattar de problem som småbarnsfäder kan konfronteras med under sitt arbetsliv när det gäller att bli beviljade föräldraledighet eller att gå ner i arbetstid av familjeskäl. Det offentliga och företagen bör skapa de förutsättningar som är nödvändiga för att också fäder skall kunna ta hand om sina barn. Arbetsmarknadens parter spelar en viktig roll i detta sammanhang.

8.12 Rent generellt är det nödvändigt att fäder uppmuntras att verkligen ta sin del av familjeansvaret på alla plan, och särskilt på det uppfostringsmässiga planet. Många sociologiska studier visar att fädernas "frånvaro" är orsaken till de ökade problemen i samband med ungdomars uppfostran.

8.13 Följaktligen kommer man att bli tvungen att ändra den politik som man för i dag, eftersom svårigheterna som måste övervinnas inte kommer att vara desamma i framtiden. Målen förblir emellertid desamma, dvs. att göra det möjligt för kvinnor och män att bilda familj, om de så önskar, och att ta hand om sina barn. Samtliga studier visar att européerna har färre barn än de skulle vilja, och att drömmen om ett tredje barn ofta finns men inte förverkligas, ofta av ekonomiska eller materiella orsaker och på grund av svårigheter att förena familjelivet med en yrkeskarriär, framför allt för kvinnorna.

8.14 Det föreligger också orsaker som är mindre materiella. Europeiska unionen går för närvarande igenom en period av djup osäkerhet, trots att den utgör en av de mest utvecklade och rika delarna av världen. Efter de "gyllene trettio åren" efter andra världskriget har en pessimism brett ut sig i Europa som är mindre gynnsam för nativiteten. Orsakerna är ekonomisk osäkerhet, oro inför miljöförstörelsen och klimatförändringen, vissa negativa följder av globaliseringen, det moderna samhällets komplexitet och folkens minskade förtroende för sina regeringars handlingskraft. För första gången på länge upplever föräldrar i flera av de europeiska medlemsstaterna att de i själva verket inte kan lova sina barn en bättre framtid.

8.15 Med all rätt kan man också fråga sig om den kultur som dominerar i dag verkligen gynnar familjen och barnen, om den bild som ges av familjelyckan är tillräckligt positiv och om individualism och materialism får oss att glömma att människan visserligen är en individ, men en individ som är skapad till att leva tillsammans med andra. Européernas största och mest

betungande farhågor rör familjelivet: utbildning, bostad, yrkesmöjligheter, känslomässig stabilitet och självförverkligande. Kanske skulle man prioritera en mer optimistisk och generös familjesyn, eftersom man när man tar upp familje- och nativetsfrågor per definition rör vid några av de mest intima aspekterna av människan. För de offentliga myndigheterna, vars uppgift är att eftersträva det gemensamma bästa, handlar det alltså om att skapa möjligheter och att säkerställa kvinnors och mäns frihet att kunna bilda familj och skaffa så många barn som de vill, utan att lägga sig i personliga val om självförverkligande.

8.16 Familjen är, när båda föräldrarna får möjlighet att förvärvsarbeta, källan till ekonomiskt välstånd och social solidaritet, såsom påpekats ovan. Europeiska unionen bör därför uppmuntra sina medlemsstater att ta hänsyn till familjedimensionen i sin ekonomiska och sociala politik. EU bör genom att ta fram goda exempel främja en hållbar familjepolitik.

Bryssel den 14 mars 2007

Europeiska ekonomiska och sociala kommitténs

ordförande

Dimitris DIMITRIADIS
